

Németh Gábor írása a 2014. november 5-i „Maradni Szégyen, Veszni Borzalom” címmel, a Petőfi Irodalmi Múzeum által megrendezett első világháborús kiállítás alkalmára

A Petőfi Irodalmi Múzeum első világháborús kiállítása a Centenárium Emlékbizottság támogatásával valósult meg

SZÉGYEN, BORZALOM

- megnyitás -

Száz év, édes istenem.

Mintha vájtak volna egy picit a falon, és beépítettek volna oda egy távcsövet. Nehézkedve lehajolsz, megpróbálsz átnézni. Odaát, messze, kis játéktankokból kipöfög pár felhőcske némán. Tulajdonképpen egész vicces. Ki hiszi el. Ki látta a saját szemével. Tegye fel a kezét! Nem teszi senki fel. Akkor múlik el végleg, az utolsó lecsukódó szempárral.

Hiszem, ha akarom.

Fent van a neten egy kép, ül Claude Stanley Choules, nett ausztrál öregúr, ez nyilván egy ünnepély, ül, krémszínű bőrfotelben, díszgyenruhában, a térdén úgynevezett makulátlan tányérsapka, ragyogó fehér. Le van csukva a szeme. Pedig még nem halt meg, csak pihen, nyilván elfáradt az ünneplésben. 110 éves. Az első világháború utolsó, harci cselekményekben is részt vett, még élő veteránja. Amikor hosszú élete titkáról faggatták, általában azt felelte, hogy "nem szabad abbahagyni a lélegzést", de volt, hogy a tőkehalmájának tulajdonította életkorát.

Aztán persze mégis abbahagyta, pár hónappal később. Abbahagyta a viccet, meg a tőkehalmájéjést.

Mulandóra vagyunk szerkesztve.

Egy angol pincérnő őt is túlélte persze. Ki élje túl az embert, ha nem egy pincérnő? Igaz, ő nem vett részt harci cselekményekben. A Royal Air Force tisztiklubjában szolgált, tizenhét évesen. Mondjuk azt se lehetett föltétlenül egy leányálom. Florence Green volt a legeslegutolsó. 2012 februárjában, 111 évesen hagyta itt az árnyékvilágot.

Ugye, milyen szépen meg lehet mindent fogalmazni?

Megy Ringelhuth bácsi, az örök civil, megy Kastner regényében, megy a kedvenc könyvemben, a Május 35-ben, és látja ám, hogy a két hülyegyerek, Wallenstein és Hannibál háborúsdit játszik egy rózsabokorban. Megy, egyenesen oda, és tisztesség ne essék szólván, csípőből lebassza őket. Lebaszarintja. Nagyjából így látjuk mi, civilek, a háborút. Drága játék hülye gyerekeknek, tessék szépen abbahagyni.

Vagy ahogy Oláh Gábor írta, a naplójában:

Debrecen borzasztó porban, piszokban és a háború első izgalmasában úszott. Embertömegek a népfelkelők irodája előtt; jelentkezések, behívások, plakátok, ijedelmek, nekiszilajodások. És katonák, mindenféle katonák. [...] És dalolnak, kiabálnak, sírnak. Nagy gyermekek. A királyok eleven, vérző játékkatonái. Megnéztem az újságok homlokán az évszámot: 1914. Borzalmas. Ez hát a hírhedt huszadik század!

Borzalmas, persze. Csak, sajnos, közben a háború valahogy szexi.

“Megérteni 1914. július 25-én este 7 óra 15 perckor értettük meg, hogy mi történt. Négy órát töltöttem ezen a délutánon a Világ szerkesztőségében. ... Csöngött a telefon, órák hosszáig. A sok kis ideges csöngetés, a sok kérdés, a sok izgalom, a sok kiáltás egy végtelen vonallá, egy végtelen kiáltássá, egy végtelen csöngetéssé tevődött össze. Nem egy ember csönget már, de a tömeg. Kitéptük egymás kezéből a kagylót és kiabáltunk a tölcserbe. Háború, háború, háború. Nem voltunk többé magánemberek, az izgatott, hogy az ismeretlen tömegnek hírt mondjunk és a tömeg tüdeje, kiértök, a történelem kiértjei legyünk. Künn a város, mint egy kokárdás és zászlós színpad, ázott lobogókkal, eddig nem hallott nagyszerű morajlással. Egy irodalmi kávéházban az asztalok tetején állnak és csókolóznak, a barátaim, akik szinte maszkot viselnek, a történelem színészei lettek, a budapestiek.

Így Kosztolányi.

A hibát elkövetéssel javítjuk ki.

Rövid ujjú ingeket hordott, lebegett a pocakja körül, néha szétnyílt, ha a nagy melegben csak úgy gombolatlanul magára kapta. Vagy így láttam meg először a sebet, vagy a strandon. Palatinus, Pütkösdfürdő, esetleg Badacsonytördemic. Hatvanvalahány éves test. Föülről indult a forradás, nagyjából a szegycsont alól, vett egy bizonytalan kanyart, és a köldök alatt fejeződött be, esetleges volt, mint egy természeti jelenség, mintha nem emberi kéz csinálta volna, mintha csak föltépte volna a testét egy szörnyeteg, foggal vagy körömmel, hogy kivegyen belőle valamit, amire nagy hirtelen szüksége támadt.

Azt suttogja a nagyanyám, hogy az orosz fogság miatt. Hogy ott ment tönkre a gyomra. Hogy kivették a fél gyomrát. Kivették, de kik. Ezek nem lehetnek orvosok. És különben is, semmi baja a gyomrának, imád kajálni, egészen tébolyult dolgokat, áll a konyhában, reggel nyolc, és csinálja magának a rántottlevest.

Reggelire!

Nézem, ahogy kavargatja a rántást. Kenyeret pirít a sparherden. Él. Még nem hagyta abba a légzést. Úgynevezett hatvanas évek. Csak hetvenhatban gázolják majd el, a nyolcvanegyedik születésnapján, a szokásos délelőtti sétája közben.

Majdnem öt évig volt orosz fogságban. Tizenkilenc évesen sorozták be, vitték a frontra, fogságba esett. Ki akarták végezni, de megszökött. Ezt egy nyírfaerdőbe képzelem, például. Ketten viszik, hirtelen rohanni kezd, arcába csapódnak az ágak, ügyetlenül utána lőnek, de nem találják el. Nézem a rajzfilmet, én csináltam, én meg a nagyanyám, ő erről se beszélt semmit.

Éheztek. Mít jelent ez a szó? Ha éhes vagyok, hát előbb-utóbb eszek valamit. Kimegyek a konyhába, és letörök egy darabot a kenyérből.

Éheztek, az azt jelenti, hogy megpróbálták megenni a derékszíjat. Nyilván előbb lefeszgették róla a csatját. Két hétig főzték a marhabőrt, aztán valahogy megették. Vagy nem. Betörték egy raktárba, itt meg hófehér liszthegeket képzelek el, és hiába mondta a bajtársainak, hogy ne, azok két marokra zabálták a lisztet, és pár óra múlva borzalmas kínok közt fordultak fel. Felfordulni, itt ez a helyes kifejezés.

Nem keresett semmilyen kifejezést. Nem, de miért nem?

Ezt is csak a nagyanyámnak mesélte el.

De hogy? Mikor? Ezzel csajozott?

Vagy már a hitvesi ágyban?

A hallgatást dolgozta ki.

Látta Lenint, például. Lenint látni, és életben maradni. Harcolt a Vörös Hadseregben. Hazajön, részt vesz a Tanácsköztársaságban, vagy hogy kell az ilyet mondani. De mi az, hogy részt vesz? Megtalálom a papírt egy mosógép dobozában. Gyilkosságra való csoportos szervezkedés. Fél évig ül, ahogy mondani szokás, Horthy börtöneiben. Naponta megverik.

Naponta megvernek, de aztán végül csak győz az eszme.

Veterántalálkozókra jársz. Kitüntetnek, kerek évfordulókon.

Lefényképeznek Kádár Jánossal. Fekete-fehér kép, Kádáron látszik, konkrétan be van szarva a tisztelettől, hogy közelről nézhet egy igazi vöröskatonát.

Aránytalanul széles heg, ha jobban megnézed, látszik azért a varratok nyoma, látszik, de nem hiszed el, amit látsz. Ott fényes, rózsaszín a bőr. Soha nem sül le, tulajdonképpen fehér marad.

Nem beszél róla. Másokat kell megkérdezni. Nem beszél egy szót se az egésztől.

Soha nem érintettem meg.

Nehéz volt eldönteni, hogy mi az erősebb, a vágy, vagy a viszolygás. Úgy képzeltem, az ilyen heg állandóan fáj, vagy legalább is érzékeny, hogy ott nyilván vékonyabb a bőr, ha hozzáérsz, mintha azt érintenéd meg, ami legbelül van.

Claude Stanley Choules a családja biztatására 80 évesen kreatívírás-tanfolyamot végzett el, életrajzi emlékiratkötetét azonban csak 108 évesen adta ki.

A nagyapám viszont hat elemit végzett el. Az a szó, hogy zsellér.

Aztán beadták suszterinasnak. Aranykoszorús mester lett, áll egy fotón, ez már a huszas évek vége, áll vakítóan fehér köpenyben a műhelye előtt, "Úri cipők - Shoes", mellette a segédje, bőrkötényben, de épp csak jelzésszerűen kizsákmányolva. Elindult a vöröskatona egy másik élet felé? Úri cipők Németh-től, teljes garanciával? Csak sajna megint jött egy világháború?

Erről se beszéltünk, soha.

Mentünk, némán, át a Margit-hídon, minden délután, át a szigetre. Erre emlékszem a legjobban, ahogy fogja a kezem, megyünk, próbálok vele lépést tartani.

Nézem, ahogy jár.

Egyszer mégis megállt, lemutatott az örvénybe, ami a híd lábánál kavargott. Azt mondta, hogy jól jegyezzem meg. Ha örvénybe kerülök, ne próbáljak harcolni vele. Ússzak le, teljes erőmből, oda, ahova hűz, a mélyére, és magától kilök, mert ilyen a természete.

Nem kérdeztem meg, hogy honnan tudja.

Majd elhozom a fiamat ide, és együtt megpróbáljuk kitalálni, miről hallgatott a dédapja.

Németh Gábor író, szerkesztő. A budapesti Tanárképző Főiskolán végzett magyar-történelem szakon. 1983-ban elvégezte a Bálint György Újságíróiskolát. 1980-tól különböző folyóiratok munkatársa, 1986-tól A '84-es kijárat, 1991-ben a JAK-füzetek szerkesztője, 1991-től a Magyar Napló prózarovatának szerkesztője. 1994-től 2007-ig a Magyar Rádió szerkesztője, 2002-2003-ban a Magyar Narancs kulturális rovatvezetője, 2006-tól 2008-ig a Litera irodalmi portál főszerkesztője.

Díjai: Móricz Zsigmond-ösztöndíj, 1989; Fiatal Drámaírók-ösztöndíja, 1992-93; Soros-ösztöndíj, 1994; IRAT Nívódíj, 1991; Vilmos-díj, 2003; József Attila-díj, 2004; Szépirók Társaságának Díja, 2004; Márai Sándor-díj, 2005; Szinnyei Júlia-emlékdíj, 2005; Déry Tibor-díj, 2006.